
Ikke begge. Alle kjønn.

KETIL SLAGSTAD

ketil.slagstad@tidsskriftet.no

Ketil Slagstad er lege og medisinsk redaktør i Tidsskriftet.

Biologisk sett befinner vi oss alle på et spekter av kjønn, der mann og kvinne er ytterpunktene. Autoritære statsledere fornekker biologisk kunnskap for å tekkes religiøse og konservative velgere.

Foto: Sturlason

Kjønnsforskere og historikere har lenge argumentert for hvordan kjønn er historiske, kulturelle og sosiale konstruksjoner (1, 2). Kjønn har til ulike tider blitt definert ut fra navn, sosiale roller, seksualitet, ytre genitalia, indre genitalia, kromosomer og gener – for å nevne noen markører. I over 100 år har medisinen diagnostisert kjønnsvarianter som avvik. Leger har gjennom diagnostisering, utredning og behandling av transpersoner trukket opp kjønnsnormalitetens grenser – hva som er en mann og hva som er en kvinne (3). Da man i det første tiåret av 1900-tallet stadfestet at X- og Y-kromosomene fordeles ved befruktningen, la man samtidig grunnlaget for moderne forståelse av kromosomer som *den* avgjørende faktoren for kjønnsutvikling (4). Oppdagelsen av SRY-genet (sex-determining region Y) på Y-kromosomet i 1990, genet som koder for testisdeterminerende faktor, ble avgjørende for en genetisk forståelse av hvordan gonadeutviklingen medieres gjennom kromosomene (5).

Økende genetisk innsikt i kjønnsutviklingens biologi har i de senere år slått sprekker i tokjønnsmodellen på flere plan. For det første vet vi nå at gonadeutviklingen ikke styres av SRY-genet alene, men snarere gjennom flere gener og molekylære mekanismer i et nettverk som inkluderer epigenetiske mekanismer (6). Utviklingen av gonader og genitalia er altså ikke et spørsmål om tilstedeværelsen av ett spesielt gen, men et resultat av en balanse mellom ulike faktorer (7). For det andre forekommer intersex- og kjønnsutviklingsvarianter (differences of sex development, DSD) – der det ikke er vanlig samsvar mellom kromosomer, gonader og genitalia – hyppigere enn antatt: i sin videste definisjon hos 1 av 100 (8). For det tredje er det vist at DNA og celler gjennom fosterlivet blir utvekslet mellom mor og foster begge veier over placenta. DNA og celler kan siden vedvare hos både barn og voksne (såkalt mikrokimerisme). DNA og celler fra mor kan påvises hos menn, og celler fra guttufostre hos mor. Mannlig kimerisme er påvist i hjernen til kvinner (9). Det er uklart i hvilken grad slik kimerisme spiller en rolle i sykdomsutvikling. Muligens vil vi i fremtiden bedre skjønne sammenhenger mellom biologisk kjønnsvariasjon, sykdom og tilpasset medisinsk behandling. Uansett foreligger det en økende mengde kunnskap om kjønnetenes biologiske kompleksitet og bevis for at tokjønnsmodellen ikke finner støtte i biologien (10).

Denne kunnskapen fornektes nå på høyeste nivå over hele verden. Trump-administrasjonen forsøker å endre lovene slik at kjønn blir definert på biologisk basis med utgangspunkt i genitalia eller genetisk testing. Med et pennestrøk utdefineres transpersoner og personer med kjønnsinkongruens eller ikke-binær kjønnsidentitet. Ungarns president Viktor Orbán har forbudt kjønnsforskningsprogrammer ved landets universiteter fordi «folk er født som enten mann eller kvinne» (10). Brasil har nylig valgt en misogyn og selverklært stolt homofob president, som har lovet å bekjempe «gender ideology» (11). Mønsteret er at autoritære, heteroseksuelle, aldrende menn diskriminerer minoriteter i ønsket om å tekkes velgerne. I deres verdensbilde er det ikke plass til den menneskelige kompleksiteten som faktisk kjennetegner samfunnene de er satt til å styre. Men renhetstankegangen som dels er fundert i nasjonalkonservatisme og dels i religiøs fundamentalisme, finner ikke gjenklang i vitenskapen.

Transpersoner over hele verden blir stigmatisert og marginalisert, og lider under mangel på adgang til nødvendig helsehjelp. Retten til selv å bestemme juridisk kjønn, som ble innført i Norge i 2016, er et viktig skritt på veien til å sikre god helsehjelp til personer av alle kjønn (12). Som en ytterligere styrking av minoriteters rettigheter, og som en anerkjennelse av biologisk kunnskap, er det på tide å innføre en tredje kjønnskategori, slik flere andre land allerede har gjort (12). Som leger bør vi spre kunnskap om kjønnsbiologiens kompleksitet og kjønns mangfoldets normalitet. Målet bør være et samfunn der alle kan leve godt med sine ulike kropp og kjønn.

LITTERATUR

1. Laquer T. Making Sex: Body and Gender from the Greeks to Freud. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1990.
2. Butler J. Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity. New York, NY: Routledge, 1990.
3. Lie AK, Slagstad K. Diagnosens makt. Tidsskr Nor Legeforen 2018; 138. doi: 10.4045/tidsskr.18.0438. [PubMed][CrossRef]
4. Brush SG. Nettie M. Stevens and the discovery of sex determination by chromosomes. Isis 1978; 69: 163–72. [PubMed][CrossRef]
5. Sinclair AH, Berta P, Palmer MS et al. A gene from the human sex-determining region encodes a protein with homology to a conserved DNA-binding motif. Nature 1990; 346: 240–4. [PubMed][CrossRef]
6. Capel B. Vertebrate sex determination: evolutionary plasticity of a fundamental switch. Nat Rev Genet 2017; 18: 675–89. [PubMed][CrossRef]
7. Ainsworth C. Sex redefined. Nature 2015; 518: 288–91. [PubMed][CrossRef]
8. Arboleda VA, Sandberg DE, Vilain E. DSDs: genetics, underlying pathologies and psychosexual differentiation. Nat Rev Endocrinol 2014; 10: 603–15. [PubMed][CrossRef]
9. Chan WF, Gurnot C, Montine TJ et al. Male microchimerism in the human female brain. PLoS One 2012; 7: e45592. [PubMed][CrossRef]
10. Fausto-Sterling A. Why sex is not binary. The New York Times 25.10.2018. <https://www.nytimes.com/2018/10/25/opinion/sex-biology-binary.html>(14.11.2018).
11. Aragão J. Bolsonaro assina compromisso em defesa da vida e contra a ideologia de gênero. Gospelprime 11.10.2018. <https://noticias.gospelprime.com.br/bolsonaro-assina-compromisso-defesa-aborto-genero-voto-catolico/> (14.11.2018)
12. Brean A. Hun, han, hen – og alle andre. Tidsskr Nor Legeforen 2015; 135: 1919. [PubMed][CrossRef]

